

АНДРІЙЧЕНКО Ю. В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЛІНГВО-ПРАГМАТИЧНІ АСПЕКТИ ГЕНДЕРУ В ІСПАНСЬКІЙ МОВІ

Статтю присвячено лінгво-прагматичному гендерному аналізу в іспанській мові. Багаторівнева структура комунікативної особистості відтворюються в специфіці тексту. Одним з основних елементів цієї структури є стать комунікативної особистості. Оскільки за цим поняттям знаходиться інтегральна характеристика, його дослідження потребує комплексного підходу.

Ключові слова: гендер, текст, комунікація, мовні стереотипи.

Статья посвящена лингво-прагматическому гендерному анализу в испанском языке. Многоуровневая структура коммуникативной личности отображается в специфике текста. Одним из основных элементов этой структуры является пол коммуникативной личности. Поскольку за этим понятием находится интегральная характеристика, то для его исследования необходим комплексный подход.

Ключевые слова: гендер, текст, коммуникация, языковые стереотипы.

Gender is a range of characteristics used to distinguish between males and females, particularly in the cases of men and women and the masculine and feminine attributes assigned to them. Depending on the context, the discriminating characteristics vary from sex to social role to gender identity. In addition to age, gender is one of the universal dimensions on which status differences are based. Unlike sex, which is a biological concept, gender is a social construct specifying the socially and culturally prescribed roles that men and women are to follow.

Key words: gender, text, communication, language stereotype.

Мета дослідження полягає у вивченні й описі лінгво-прагматичних аспектів гендерного фактору в іспаномовному дискурсі.

Актуальність обраної теми дослідження зумовлена необхідністю пошуку адекватних шляхів вивчення такого складного явища, яким є гендер в іспаномовному комунікативному просторі. Гендерний параметр є одним з основних прагматичних параметрів і має високе значення саме для ідентифікації особистості. Крім того, гендерні студії являють собою один із найбільш актуальних напрямків як у вітчизняному, так і в зарубіжному мовознавстві, при цьому в українському мовознавстві гендерна лінгвістика знаходиться у процесі формування.

Об'єктом дослідження цієї статі обрані лексичні одиниці іспанської мови, які марковані гендерним параметром.

Уведення поняття *гендер* у сучасну лінгвістичну парадигму відкрило перспективи для переусвідомлення різних факторів мови в новому ракурсі. В країнах Західної Європи і в США фундаментальні дослідження гендерного фактору у мові активно проводяться вже протягом тридцяти років. В кінці ХХ століття основні філософські питання – проблема сутності

людини, сенс її існування, простір і час людського буття – зазнали гендерних змін. Усвідомлення цього положення знайшло відображення у гендерних дослідженнях. Ці дослідження як науковий напрямок є результатом інтенсивного розвитку феміністських практик.

В кінці 60-х – на початку 70-х років гендерні дослідження в мові отримали ще один потужний імпульс завдяки новому жіночому руху у США і Німеччині, внаслідок чого в мовознавстві виник своєрідний напрямок, який отримав назву *феміністської лінгвістики*. Головна мета цього напрямку полягає у викритті патріархату: чоловічого домінування в суспільному і культурному житті. Основною в галузі теоретичної лінгвістики є праця Р. Лакоффа “Мова і місце жінки”, в центрі уваги якої було дослідження загальних питань відображення соціального статусу жінки в мові [1]. Р. Лакофф дійшов висновку, що у європейських мовах жінки відображені, як правило, негативно (наприклад, у фольклорі), вони відіграють частіше роль об’єкта, а не суб’єкта, їхня мовленнєва поведінка характеризується більшою невпевненістю, ніж чоловіча, і в той же час гуманністю, орієнтованістю на співрозмовника, і тому поведінка жінки є менш агресивною. Це відбувається тому, що в європейських суспільствах існує сталий стереотип жіночості, яка розуміється як *м’якість, покірність, поступливість*. А жінки, які говорять і пишуть у чоловічому стилі, тобто які вміють наполягати на обговоренні тієї теми, яка їх хвилює, сприймалися як *неосвічені*. Цю ситуацію Р. Лакофф схарактеризував як положення *подвійного зв’язку* [1].

До специфіки феміністської теорії критики мови можна віднести її яскраво виражений полемічний характер, розробку особистої лінгвістичної методології, залучення до лінгвістичного опису результатів всього спектру наук про людину (психології, соціології, історії та ін.), а також низку вдалих спроб вплинути на мовну політику [2:48].

Теоретики феміністської теорії критики мови виходять із того, що жінці для психологічного, соціального і біологічного виживання у суспільстві необхідно знайти в ньому свою ідентичність, тобто бути адекватно відображеною, ідентифікованою у мові, яка вживається у конкретному суспільстві. Вчені звернули особливу увагу на нерівномірну кількість осіб різної статі в мові. Мова фіксує картину світу з чоловічої точки зору, тому вона є андроцентричною: мова відбиває картину світу, яка ґрунтується на чоловічій думці, від особи чоловічого суб’єкта, де жіноче виступає головним чином, у ролі об’єкта, в ролі іншого, вторинного і

протиставляється традиційній культурі як культурі ідеологічно чоловічій [3:114–135].

Враховуючи вказані вище феміністською лінгвістикою ознаки антропоцентризму мови як найбільш характерних форм прояву цього феномену в іспанській мові, можемо виділити таке:

1. Ототожнення понять *людина* і *чоловік*. Незважаючи на те, що значення *жінка*, формально залучене до дефініції поняття *людина*, фактично не вживається в мові, тобто загальнолюдське поняття є маскулінною категорією. В іспанській мові обидва ці поняття позначені одним словом *hombre*, і в уявленні більшості носіїв мови це слово пов'язане з чоловічою статтю.

2. Іменники жіночого роду є, в багатьох випадках, похідними від чоловічих, а не навпаки: *un traductor* – *una traductora*, *un escritor* – *una escritora*. Вживання чоловічого визначення до жінки є припустимим і підвищує її статус і соціальний стан. У сучасному іспаномовному суспільстві престижні професії *abogado*, *doctor* однаково відносяться як до чоловіків, так і до жінок, але первинне їхнє походження є маскулінним, оскільки до ХХ століття поняття *жінка* і *адвокат*, *жінка* і *лікар* були несумісними.

3. Сполучення іменників, що визначають осіб жіночої статі, з номінаціями чоловічого роду виражають, зазвичай, позитивну оцінку жіночої статі, і навпаки, номінація чоловіка жіночим визначенням має негативну оцінку. Психологи давно відзначили цю особливість, при цьому вона є універсальною майже для всіх мовних спільнот. Вважаємо за потрібне відзначити, що деякі *парні* лексичні одиниці, які визначають паралельні поняття, дуже часто виявляються нерівноцінними за емотивним, оцінним або експресивним змістом. Наприклад, наведені нижче іменники чоловічого роду, які мають нейтральне значення, в жіночому роді отримують негативне забарвлення: *cortesano* (придворний) – *cortesana* (куртизанка); *verdulero* (торговець зеленню) – *verdulera* (зухвала розв'язна жінка); *un tipo* (чоловік) – *una tipa* (зневажливо про жінку). Іменники чоловічого роду можуть вживатися на позначення осіб будь-якої статі: тут діє механізм залучення до граматичного роду [4:83–97]. Для визначення осіб обох статей у мові переважно вживаються форми чоловічого роду: *los amigos*, *los abogados*. В іспанській мові для визначення різностатевої групи осіб з більшістю представниць жіночої статі навіть у випадках, коли чоловіча стать представлена лише однією особою, вживають артикль

чоловічого роду *los*.

Таким чином, в більшості випадків жіноча стать часто ігнорується в іспанській мові, а фемінність і маскуліність різко протиставляються одна одній як у якісному (негативна і позитивна оцінка), так і в кількісному (домінування чоловічого як загальнолюдського) відношенні, що приводить до виникнення гендерних асиметрій.

Нова фаза цього потужного наукового напрямку припадає на 80-і роки, коли здійснився перехід від аналізу патріархату і специфічного жіночого досвіду до аналізу гендерної системи. Жіночі дослідження поступово перетворюються на гендерні, де на перший план виходять підходи, згідно з якими всі соціальні та культурні аспекти зазнають гендерних змін. Нова гендерна концепція перетворила предмет *жінки* у більш широке проблемне поле статевої відмінності як такої. Зміст жіночих досліджень розширився, за рахунок залучення проблеми маскуліності і сексуальності. У 90-і роки гендерні дослідження розповсюдились у багатьох лінгвокультурах. На тлі робіт феміністів-лінгвістів з'явилися дослідження, які присвячені чоловічій гендерній ідентичності, її відображенню у мові. З кінця 80-х років зацікавленість до проблеми маскуліності суттєво зростає. Найбільш суттєвим висновком дослідників цього аспекту є розмежування різних типів мужності і визначення серед них стереотипу домінуючої мужності [5:109]. Саме домінуюча мужність найбільш часто відбивається у мові як зразок для наслідування. Разом із цим встановлено, що домінуюча мужність, з одного боку, змінюється від культури до культури, з іншого, як мужність, так і жіночість – це динамічні, історично змінні концепти [4]. Б. Коннелл уводить поняття *культурної репрезентації*: завдяки нашаруванню і мінливості мужності і жіночості цілком можлива маніпуляція цими поняттями. За Б. Коннеллом, мужність, як і жіночість – це багатовимірний концепт, який складається з великої кількості бінарних опозицій, що дозволяє ним маніпулювати [5].

До таких досліджень належать кроскультурні і лінгвокультурологічні студії, головна особливість яких це поки ще мала розробленість проблеми на матеріалі іспанської мови, оскільки основний масив даних, отриманих на основі американського варіанта англійської мови, деяких європейських мов, а також російської мови, що не дає поки ще підстав твердити про повне уявлення фактів гендерної картини світу [6:37–47]. Однак, можна констатувати, що номінативна система мов не однакою чином маніфестує концепти *мужність* і *жіночість* і надає їм не однакові значення.

У вітчизняному мовознавстві розробка питань стосовно соціокультурного питання статі до недавнього часу мала лише епізодичний характер. Фундаментальна для культури людства опозиція *чоловічий / жіночий*, за допомогою якої інтерпретується оточуючий світ, цікавила лінгвістів у контексті суміжних наук: психології, культурології, філософії. Але зараз вже можна казати про формування гендерології як самостійного напрямку лінгвістичної вітчизняної науки, об'єктом якої є репрезентація у мові соціальної статі.

У зв'язку з формуванням гендерології поширюються межі гендерних досліджень, відбувається їхнє збагачення теоретичною базою і емпіричним матеріалом. З'явилася низка наукових праць, в яких досліджені особливості комунікативної поведінки чоловіків і жінок, окреслені основні напрямки подальших досліджень, ретельно проаналізовані специфічні риси появи гендерних стереотипів мовної свідомості [4; 7]. Але, незважаючи на інтенсивний розвиток гендерних досліджень, у вітчизняному науковому дискурсі все ще існує низка методологічних проблем, які потребують свого вирішення. Серед них можна назвати недостатню розробку термінологічного апарату нового наукового напрямку, труднощі при виборі лінгвістичних методів його дослідження. Очевидно, що сам по собі гендер не є лінгвістичною категорією, але у значній мірі його зміст може бути розкритий шляхом аналізу структур мови.

Крім того, сучасна гендерна теорія базується на сталій характеристиці чоловічого і жіночого в лінгвокультурі, що вказує на певний культурний код, тобто генотип, який усвідомлюється новими поколіннями лінгвокультурної спільноти під впливом пам'яті.

Перспективи дослідження. Проведене дослідження дозволяє поглибити вивчення особливостей функціонування гендерних стереотипів, просунути дедалі у встановленні розкриття цього лінгвістичного феномену.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Лакофф Р.* Язык и место женщины / Робин Лакофф // Введение в гендерные исследования / под ред. С. В. Жеребкина. – Харьков : ХЦГИ, 2001 ; СПб. : Алетея, 2001. – Ч. II : Хрестоматия. – С. 784–798.
2. *Кирилина А. В.* Гендер: лингвистические аспекты / Алла Викторовна Кирилина. – М. : Изд-во “Институт социологии РАН”, 1999. – 180 с.
3. *Кристева Ю.* Жест: практика или коммуникация? / Юлия Кристева // Избранные труды : Разрушение поэтики. – М., 2004. – С. 114–135.
4. *Кирилина А. В.* Теория и методология гендерных исследований / Алла Викторовна Кирилина // Курс лекций. – М. : Изд-во “Институт социологии РАН”, 2001. – 120 с.
5. *Connell R. W.* Masculinities Text / R. W. Connell. – Berkeley : University of California Press, 1995. – 295 p.
6. *Рябов О. В.* Гендерные аспекты межкультурной коммуникации: социально-философский анализ / Олег Вячеславович Рябов // Гендер как интрига познания: Альманах. – М. : Рудомино, 2002. – С. 37–47.
7. *Горошко Е. И.* Языковое сознание: гендерная парадигма / Елена Ивановна Горошко. – М. ; Харьков : ИД “ИНЖЭК”, 2003. – 440 с.